

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ З ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ ФАХОВОЇ ЛЕКСИКИ

Семенчук Ю.О.

Тернопільський національний економічний університет

Відповідно до вимог Програми з англійської мови для професійного спілкування (АМПС), студенти немовних вищих навчальних закладів (ВНЗ) повинні досягти такого рівня володіння іноземною мовою, який „забезпечує академічну і професійну мобільність студентів, дозволяє випускникам ВНЗ компетентно функціонувати у професійному й академічному контекстах та забезпечує їм базу для навчання упродовж всього життя” (Програма ... 2005:7). Для реалізації цих завдань студенти повинні набути навичок самонавчання, оволодіти вміннями самоосвіти, щоб бути конкурентоспроможними на ринку праці в умовах глобалізаційних процесів. Внаслідок входження України у світовий освітній простір та переходу на принципи Болонської декларації передбачається скорочення аудиторного навантаження студентів і надання їм широкій автономії у навчанні. Це зумовлює необхідність у посиленні ефективності самостійної роботи студентів (СРС) з вивчення іноземної мови для професійного спілкування, підвищення відповідальності за результати свого навчання. У контексті розробки теоретичних положень щодо організації самостійної роботи з оволодіння діловою іноземною мовою ми розглянемо питання пошуку нових форм і методів опрацювання іншомовної термінологічної лексики засобами інтерактивного навчання в режимі самостійного здобуття студентами-економістами знань лексичних одиниць та набуття вмінь їх використання в усній і писемній формах, що й становить мету даної статті.

Актуальність дослідження проблеми організації СРС зумовлює недосконале володіння студентами прийомами самостійної роботи, невміння оптимально її організувати, обрати доцільні способи опанування навчального матеріалу. Це негативно відбивається на рівні успішності з іноземної мови, послаблює мотивацію до навчання. В аспекті оволодіння іншомовною лексикою у студентів спостерігається відсутність розвинених умінь самонавчання і самоконтролю; їх характеризує невміння використовувати ефективні стратегії здобуття знань лексичних одиниць і прийоми їх запам'ятовування, утримання в пам'яті та відтворення, що належить до завдань формування англомовної лексичної компетенції. Як свідчать результати опитування студентів, лише 21% із них вміють самостійно здобувати, обробляти та аналізувати наявну в англомовних першоджерелах інформацію і зіставляти її з вивченим раніше, робити індивідуальні висновки, синтезуючи весь обсяг оперативної інформації (Кустовський 2006:49). За іншими спостереженнями, 58% першокурсників відчувають значні труднощі у навчанні, пов'язані з наданням їм більшої самостійності у пошуку джерел інформації, дозуванні матеріалу, контролюванні термінів задачі тощо (Задорожна 2006:119). З іншого боку, проведене О.М.Базар анкетування засвідчило, що 80% студентів мають бажання отримувати завдання для самостійної роботи; 82,9% опитаних студентів хотіли б мати зворотний зв'язок зі своїм викладачем через мережу Інтернет, а 92,9% з них упевнені, що це б позитивно позначилося на ефективності їхнього навчання (Базар 2005:208).

Проблеми визначення змісту самостійної роботи, шляхи підвищення її результативності та дослідження можливостей надання студентам широкій автономії у навчанні завжди були в полі зору методистів. Зокрема, розробці питань ефективної організації СРС присвячені роботи І.П.Задорожної, С.Г.Заскалети, І.О.Зимньої, В.О.Козакова, А.В.Конишевої, Н.Ф.Коряковцевої, В.В.Луценко, Л.А.Онуфрієвої, Л.В.Онучак, А.І.Родинко, О.В.Рябоконе, Т.Ю.Тамбовкіної, І.В.Хом'юк, Н.В.Ягельської, Л.В.Ягеніч та ін. Самостійна робота розглядається фахівцями як „форма організації і реалізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, яку спрямовує і контролює викладач або сам студент відповідно до програми навчання та індивідуальних потреб на аудиторних заняттях або у позааудиторний час з метою оволодіння

професійними знаннями, навичками й уміннями та самовдосконалення” (Ягельська 2006:149). СРС з іноземної мови визначається також як „форма чи засіб навчальної діяльності, за допомогою якої вони засвоюють знання, оволодівають уміннями та навичками, досягають практичного володіння мовою, що дозволяє використовувати її в повсякденному спілкуванні, професійно спрямованій комунікації, діловому мовленні, а також у науковій роботі, тобто процес самостійного оволодіння іноземною мовою є процесом пізнання, причому здійснюється він плановірно, систематично, сприяє розвитку логічного мислення та активізації розумової діяльності” (Зеленська 2007:85).

Успіх самостійного навчання, вважає О.В.Малихін, залежить від низки психологічних факторів: мотивації навчальної діяльності, довільності пізнавальних процесів сприйняття, уваги, уявлення, пам’яті, мислення і мовлення, наявності у тих, хто навчається, певних необхідних вольових якостей, а також інтелектуального розвитку. Серед провідних мотивів, які спонукають студентів займатись самостійною навчальною діяльністю, є такі: прагнення отримувати актуальну інформацію з новітніх джерел, яка не забезпечується у багатьох випадках тією навчальною літературою, що пропонується; прагнення більш вільно обирати зміст навчальної діяльності; бажання самостійно працювати над удосконаленням професійних якостей тощо (Малихін 2006:108-109). Дослідження психолого-педагогічних аспектів організації продуктивної самостійної роботи майбутніх менеджерів-економістів проведено у роботі Т.М.Каменевої, яка вважає, що студент повинен мати можливість здійснювати самостійну навчально-пізнавальну діяльність не лише наодинці, а й у співробітництві з іншими суб’єктами навчального процесу. Тому для створення і підтримання внутрішніх мотивів автономного вивчення ділової англійської мови дослідниця пропонує використовувати метод інтерактивного навчання, проблемно-пошуковий метод, рольові та ділові ігри, метод рефлексивного навчання (мовний портфель), метод проектів (Каменева 2005:172).

У дослідженні С.М.Кустовського також підкреслюється, що самостійне опрацювання навчального матеріалу має бути організовано з використанням різноманітних педагогічних методик і технологій: дидактичних ігор, кейс-методики, інтегрованого навчання, проблемного навчання, новітніх інформаційних технологій, технології навчання у малих групах, кооперативного навчання та широкого застосування технічних засобів навчання (Кустовський 2006:51). Це, на нашу думку, розвине у студентів такі необхідні їм емоційно-вольові характеристики особистості, як організованість, дисциплінованість, ініціативність; студенти навчаються самостійному мисленню й набудуть здатності до аналітично-синтетичної розумової діяльності; сформулюють власний стиль навчально-пізнавальної роботи з урахуванням їхніх здібностей та нахилів; відчують відповідальність за доручену справу та здобудуть нові знання. Перелічені вище освітні технології, включаючи й інтерактивне навчання, дають змогу забезпечити основні психологічні передумови автономного навчання іноземної мови, яке охоплює й поняття „самостійна навчальна діяльність”: 1) розвиненість когнітивних процесів мислення, а також сенсорно-перцептивних, мнемічних та мовленнєво-моторних функцій; 2) висока здатність до саморегуляції; 3) стійкість та довільність вольових процесів (Петровська 2006:173).

Важливим є методичне забезпечення для організації СРС, яке повинно формувати правильне розуміння студентами необхідності самостійної роботи, визначати обсяг, структуру і зміст навчального матеріалу, який виноситься на самостійне вивчення, а також містити методичні рекомендації для організації виконання програми самостійної роботи, форми контролю і критерії її оцінювання (Дмитриев, Солодовник 2005:159). У контексті нашого дослідження значущою умовою для створення такого методичного забезпечення є обрання і правильне використання засобів інтерактивного навчання: рольових і ділових ігор, дискусій і дебатів, виконання проектів і презентації отриманих результатів, підготовки рефератів або доповідей і виступів з ними на студентських наукових конференціях. У студентів надзвичайно позитивне ставлення до таких видів діяльності, які дають їм змогу продемонструвати свої знання, життєвий досвід, особисті думки та ідеї. Організація активної самостійної діяльності

студентів з використанням засобів інтерактивного навчання забезпечує взаємодію викладача і студентів, утверджує у стосунках між ними атмосферу відкритості і співробітництва, взаємоповаги і довіри, педагогічного такту і толерантності. Ці засоби відповідають потребам студентів, оскільки участь у спільному з іншими партнерами їх плануванні та пред'явленні готового продукту сприяє мовному і фаховому самовдосконаленню, надає можливість самореалізації та самовіддачі, приносить задоволення від усвідомлення важливості свого особистого внеску для досягнення успіху загальної справи.

На перший погляд, використання зазначених вище та їм подібних інтерактивних засобів засвоєння іншомовного навчального матеріалу можливе лише в процесі аудиторної роботи, коли студенти безпосередньо вступають у мовленнєву взаємодію з партнерами у навчанні і беруть участь в парно-групових та колективних формах навчального співробітництва. Проте, ґрунтуючись на аналізі науково-педагогічної літератури і враховуючи власний досвід викладання в економічному ВНЗ, спробуємо довести протилежне.

По-перше, інтерактивний характер СРС проявляється вже на стадії підготовки до аудиторних занять, коли студентам потрібно опрацювати літературу і зібрати фактологічний матеріал для забезпечення процесу подальшого спілкування, тобто наведення аргументів, використання релевантних фактів для ілюстрування своїх висловлювань. Щоб орієнтувати студентів й створити передумови для активізації навчально-пізнавальної діяльності в аудиторії, викладач повинен шукати і знаходити нестандартні завдання, які б відповідали потребам студентів та зацікавлювали їх, викликали у них бажання виконувати ці завдання в позааудиторний час. Безперечно, що творчі завдання сприяють мобілізації прихованих резервів студентів, використанню їхнього потенціалу та особистісних якостей для досягнення відчутного прогресу в оволодінні навчальним матеріалом. Наприклад, з метою продовження і поглиблення вивченого в аудиторії Н.В.Анікеєнко пропонує давати студентам такі завдання: переклад додаткових текстів за профілем майбутньої спеціальності і виконання різних видів післятекстових вправ; підготовка до проведення рольових ігор; пошук інформації з теми, яка вивчається, в Інтернеті і в англійській пресі; виконання спеціальних програм і тестів англійською мовою на комп'ютері; прослуховування аудіотекстів і виконання завдань, які дають змогу виявити рівень розуміння прослуханого матеріалу (переказ, відповіді на запитання та ін.); перегляд навчальних відеокасет і CD та виконання вправ до них (Анікеєнко 2005:132). А.І.Родинко рекомендує практикувати самостійне читання студентами наукового тексту з виходом в усне (виступ, дискусія) чи письмове (складання плану, конспектування, анутовування, реферування, рецензування) мовлення; працювати зі словниками та іншою довідковою літературою; виконувати лабораторні роботи (Родинко 2005:301). У будь-якому разі передбачається самостійна аналітична робота студентів з автентичними англійськими текстами над подоланням, за Г.В.Барабановою, когнітивного (інформаційного) розриву, а сама взаємодія читача з текстом представляє собою інтерактивність (Барабанова 2005:117). Таким чином, спільно або індивідуально виконувана студентами робота з підготовки до наступних практичних занять є інтерактивною та відповідає, за О.Б.Тарнопольським і С.П.Кожушко, етапу накопичення потрібного мовного і мовленнєвого матеріалу та його опрацювання, чим забезпечує перший рівень автономії навчальної діяльності студентів (Тарнопольський, Кожушко 2004:94-95).

Для самостійного вивчення студентами фахової лексики, як вказується у Програмі АМПС, мають бути розроблені і чітко сформульовані завдання зі зразками їх виконання та визначені критерії для вимірювання результатів, а навчальні матеріали мають бути доступними для студентів поза межами аудиторних занять та забезпечувати їм індивідуальний стиль навчання (Програма ... 2005:17). Іншими словами, для дієвого управління СРС необхідні „адекватна для формування відповідних умінь постановка завдання, чітке і грамотне його формулювання, деяка модифікація, зумовлена індивідуальними здібностями тих, які навчаються” (Конышева 2005:48). Враховуючи теоретичні і практичні розробки методистів та акцентуючи увагу на інтерактивних засобах самостійного вивчення студентами англійської економічної

лексики, ми вважаємо за доцільне виконання студентами таких завдань, як складання таблиць, схем, діаграм тощо в спеціальних джерелах, складання записок або побудова таблиць, схем, діаграм тощо для систематизації та узагальнення опрацьованого матеріалу, виписування ключових термінів або їх дефініцій зі словників та фахових автентичних текстів, заповнення таблиць та складання логіко-структурних схем для їх подальшого використання в якості мовленнєвих опор при передачі змісту прочитаного, розшифровка абrevіатур і добір їх україномовних відповідників і таке інше. Викладачу слід розробити і донести до свідомості студентів ефективні стратегії запам'ятовування й продукування лексичних одиниць, мотивувати студентів до участі у самостійному розширенні свого потенційного словника, наприклад, шляхом аналізу морфологічної структури термінів або засобами мовної здогадки.

По-друге, здобуваючи самостійно інформацію, в тому числі й лексичну, з фахових автентичних текстів, що необхідно, як вже зазначалось, для наповнення професійно орієнтованого спілкування змістом та надання цьому спілкуванню аргументованості і переконливості, студенти взаємодіють не лише з автором тексту, а й один з одним. Взаємодія на рівні „студент-студент” може відбуватися за допомогою телекомунікаційних засобів з метою уточнення завдання або перевірки правильності його виконання чи отримання достовірних результатів, для взаємного узгодження порядку виступу під час планованої презентації або для надання допомоги один одному в семантизації термінологічних одиниць, для вирішення інших питань, пов'язаних з належним оволодінням лексичним матеріалом і підготовкою до аудиторного заняття. Важливим аспектом такої взаємодії студентів є взаємне рецензування і взаємоперевірка письмових робіт у процесі інтерактивного співробітництва, оскільки спільна робота над завданням „забезпечує більш якісне його рішення, сприяє більш повному розкриттю потенційних можливостей учасників і стимулює розвиток писемного мовлення кожного студента як глибоко індивідуальної діяльності” (Кривчикова 2004:120). Такими письмовими роботами, при написанні та перевірці яких відбувається продуктивне засвоєння англійської економічної лексики, є есе, анотації і реферати, що складає зміст навчання ділової англійської мови й забезпечує студентів інтегрованими вміннями оперувати фаховою лексикою в писемному мовленні.

По-третє, під час самостійної роботи у студента виникає потреба у взаємодії з викладачем, наприклад для отримання роз'яснення чи консультації з проблемних питань, оскільки одним із обов'язків викладача є полегшувати студентам самостійну роботу і всіляко допомагати у ній (Тарнопольский, Кожушко 2004:96). Якщо завдання для самостійної роботи можуть мати груповий або колективний характер, то контроль виконання і звіт про виконану студентами роботу мають бути суто індивідуальними (Дмитриев, Солодовник 2005:159). Отже, пред'явлення звіту про виконане завдання (наприклад, у формі тесту на розуміння фахової лексики, складеного плану до прочитаного тексту, укладеного тематичного списку термінів з їх перекладами або дефініціями, заповненої вокабулярної карти чи лексичної таблиці і т. ін.) знову передбачає взаємодію між студентом і викладачем, яка може відбуватися як безпосередньо, так і віртуально. В організації такої спільної з викладачем діяльності важливим є встановлення чіткого графіка (наприклад, консультацій, здачі звітів тощо) і його чітке дотримання. Такий порядок сформує у майбутніх управлінців важливі для них особистісні якості: пунктуальність, дотримання виконавської дисципліни, самоорганізація; у них з'явиться індивідуальний стиль роботи та почуття відповідальності за результати самонавчання. Окрім того, особисті зустрічі викладача і студента мотивують останнього до іншомовного спілкування, яке в умовах обмеженої кількості навчальних годин для вивчення іноземної мови має велике значення. У взаємному спілкуванні студента і викладача під час таких консультацій проявляється контролююча функція останнього, що дає змогу забезпечити перевірку виконання передбачених для самостійного опрацювання завдань і внести, при потребі, необхідні корективи в подальшу аудиторну роботу. Таким чином, у взаємно вигідному співробітництві знаходить свою реалізацію принцип особистісно орієнтованого

навчання, створюється можливість для формування у студентів активної життєвої позиції та моральних цінностей, що вкрай необхідно для всебічного розвитку студентів як фахівців своєї галузі, яким слід вчитися і підвищувати свою кваліфікацію протягом усього життя.

В дослідженні шляхів підвищення якості самостійної навчальної діяльності студентів варто зупинитись і на організаційно-методичних та матеріально-технічних проблемах, які мають місце у вищій школі на сучасному етапі її розвитку. По-перше, необхідно створити умови, які б забезпечували студентам можливість для самопідготовки або для контакту з викладачем та зі своїми колегами у навчанні. Йдеться про виділення аудиторного фонду, спеціально передбаченого розкладом для проведення самостійної роботи студентами або для надання індивідуальних консультацій чи здійснення викладачем контролю за результатами самонавчання студентів. Для презентації самостійно підготовлених студентами проектів чи доповідей необхідне відповідне технічне забезпечення, а для проведення дискусій – аудиторії з мобільними меблями, що становить невирішену проблему для багатьох ВНЗ України. По-друге, у зарубіжних університетах вже давно став нормою необмежений доступ викладачів і студентів до мережі Інтернет, що є засобом і механізмом отримання індивідуальних завдань, передачі інформації про їх виконання, тобто виконує функцію зворотного зв'язку. На відміну від вітчизняної практики, обладнані оргтехнікою читальні зали бібліотек і навчальних лабораторій завжди готові до послуг читачів-студентів, а вартість ксерокопіювання входить в оплату за навчання. По-третє, навчальне навантаження викладача, на жаль, не передбачає часу на перевірку самостійно виконаних студентами вправ, контрольних робіт і тестів, на рецензування підготовлених студентами письмових повідомлень або виступів на студентській науковій конференції і т. ін. Подекуди це є причиною дещо формального ставлення викладачів до СРС, що відповідно не сприяє мотивації студентів до самонавчання. Таким чином, СРС з іноземної мови вимагає належної організації і створення відповідних умов для забезпечення самостійної інтелектуальної навчальної діяльності студентів. Вирішення численних проблем може значною мірою удосконалити результативність СРС, підвищити мотивацію як викладачів, так і студентів до її виконання та контролю, що сприятиме досягненню мети навчання професійно орієнтованої англійської мови у ВНЗ.

Дана публікація не претендує на вичерпне вирішення всіх аспектів організації СРС, тому перспективами подальших досліджень будуть питання, пов'язані з розробкою методичного забезпечення для проведення індивідуальної роботи зі студентами-економістами з метою оволодіння ними англомовною фаховою лексикою.

ЛІТЕРАТУРА

Аникеенко Н.В. Самостоятельная работа студентов при кредитно-модульных технологиях обучения иностранным языкам // Міжнародний форум „Мовна освіта: шлях до євроінтеграції”. Тези доповідей / За ред. С.Ю.Ніколаєвої, К.І.Онищенко. – К.: Ленвіт, 2005. – С. 130–132.

Базар О.М. Підсистема вправ для навчання студентів-заочників педагогічного спілкування англійською мовою з використанням комп'ютерних технологій // Вісник КНЛУ. Серія: Педагогіка та психологія. – 2005. – Вип. 8. – С. 207–216.

Барabanова Г.В. Методика навчання професійно-орієнтованого читання в немовному ВНЗ: Монографія. – К.: Фірма „ІНККОС”, 2005. – 315 с.

Дмитриев И.А., Солодовник О.А. Самостоятельная работа студентов в контексте присоединения Украины к Болонскому процессу // Сучасні технології підготовки фахівців в умовах подальшого розвитку вищої освіти України: Матеріали міжнародної науково-методичної конференції. – Харків: ХНАДУ, 2005. – С. 158–159.

Задорожна І.П. Теоретичні передумови формування готовності студентів мовних спеціальностей до самостійної роботи з англійської мови // Вісник КНЛУ. Серія: Педагогіка та психологія. – 2006. – Вип. 11. – С. 119–125.

Зеленська О.П. До питання про організацію самостійної роботи курсантів з іноземної мови у ВНЗ МВС України // Сучасні проблеми лінгвістичних досліджень і методика викладання іноземних мов професійного спілкування у вищій школі: Зб. наукових праць / За ред. В.Т.Сулима, С.Н.Денисенко. Ч. 2. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. – С. 84–86.

Каменєва Т.М. Психолого-педагогічні аспекти організації самостійної роботи майбутнього менеджера-економіста в процесі вивчення ділової англійської мови // Вісник КНЛУ. Серія: Педагогіка та психологія. – 2005. – Вип. 8. – С. 168–175.

Коньшева А.В. Организация самостоятельной работы учащихся по иностранному языку. – СПб.: КАРО, Минск: Издательство «Четыре четверти», 2005. – 208 с.

Кривчикова Г.Ф. Взаємоперевірка при інтерактивному навчанні іншомовного писемного мовлення // Вісник КНЛУ. Серія: Педагогіка та психологія. – 2004. – Вип. 7. – С. 120–125.

Кустовський С.М. Удосконалення самостійної навчальної діяльності майбутніх економістів: результати експериментальної перевірки авторської моделі // Наукові записки ТНПУ ім. В.Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 2006. – № 6. – С. 48–53.

Малухін О.В. Психологічні основи організації самостійної навчальної діяльності студентів в умовах вищого педагогічного закладу освіти // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Зб. наукових праць. Вип. 31 / За заг. ред. М.Б.Євтуха. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2006. – С. 104–111.

Петровська Ю.В. Психологічні передумови реалізації автономного навчання іноземної мови у вищих навчальних закладах // Вісник КНЛУ. Серія: Педагогіка та психологія. – 2006. – Вип. 10. – С. 168–174.

Програма з англійської мови для професійного спілкування. Колектив авторів: Г.Є.Бакаєва, О.А.Борисенко, І.І.Зуєнок та ін. – К.: Ленвіт, 2005. – 119 с.

Родинко А.И. Проблемные задания в контексте самостоятельной работы иностранных студентов при обучении их русскому языку // Сучасні технології підготовки фахівців в умовах подальшого розвитку вищої освіти України: Матеріали міжнародної науково-методичної конференції. – Харків: ХНАДУ, 2005. – С. 299–301.

Тарнопольський О.Б., Кожушко С.П. Методика обучения английскому языку для делового общения: Учебное пособие. – К.: Ленвит, 2004. – 192 с.

Ягельська Н.В. Зміст самостійної роботи майбутніх економістів у процесі оволодіння англійською мовою // Вісник КНЛУ. Серія: Педагогіка та психологія. – 2006. – Вип. 10. – С. 148–154.